

ТЕМА: «ДУХОВНА КУЛЬТУРА ТА СУЧАСНЕ ПРАВОСЛАВ'Я»
ГАВРИЛЮК ПАВЛО АНАТОЛІЙОВИЧ, САДИЧЕНКО ІВАН СЕРГІЙОВИЧ
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК ОЛЕФІРЕНКО ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА
КРИВОРІЗЬКИЙ АВТОТРАНСПОРТНИЙ ТЕХНІКУМ КТУ

Культура твориться не однією людиною. Вона є надбанням багатьох людей, духовно споріднених між собою. Кожні двоє друзів утворюють у своєму спілкуванні певний культурний рівень і започатковують певні культурні значення. Так відбувається і в кожній сім'ї, в кожному суспільстві, в кожній організації, в кожному товаристві і в кожному народі. Люди не випадково об'єднуються один з одним, їх притягує один до одного схожість матеріальних та духовних інтересів; із цієї схожості виникає тривале спілкування і, якщо спілкування має творчий характер, то зростає і взаємне тяжіння, міцніє взаємний зв'язок. Цей зв'язок скріплюється традицією, яка передається із покоління в покоління. Так поступово виникає єдина і спільна для всіх культура.

Найтісніше єднання людей виникає із їхньої духовної однорідності, зі схожого душевно-духовного укладу, зі схожої любові до єдиного і спільного, з єдиної долі, яка єднає людей у житті і смерті, з однакового бачення, з єдиної мови, із єдиної віри і спільної молитви. Саме таким є національне єднання людей.

Національне почуття не тільки не суперечить християнству, але отримує від нього свій вищий смисл і підґрунтя; бо воно спричиняє єднання людей в душі любові, і прикріплює серця до вищого на землі – до дарів Святого Духа, які даруються кожному народу і своєрідно перетворюються кожним із них в історії і культурній творчості. Ось чому християнська культура здійснюється на землі саме як національна культура.

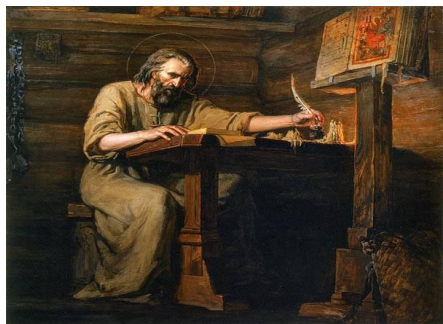
Кожний народ служить Богу так, як уміє – всією своєю історією, всією культурою, всією працею і співом своїм. Один народ служить творчо і процвітає духовно, а інший – не творчо, і духовно хворіє. Є такі народи, що перестають служити і стають шлаком історії; є й такі, що у своєму малому і убого-безпорадному служінні згасають, не досягнувши розквіту.

І є правильним по суті і цінним у творчому відношенні, -що мій народ удостоївся дарів Святого Духа; що він прийняв їх своїм інстинктивним почуттям і творчо перетворив їх по-своєму; що внаслідок цього сила його

велика і покликана у майбутньому до великих культурно-творчих звершень; що через це народові моєму належить культурна самостійність, як запурука величі і незалежності національно-державного буття;

І в цьому почутті, правильному і глибокому, християнин правий і осудженню не підлягає. Це почуття обіймає всю його душу і плідотворно впливає на його культуру. Національне почуття є любов до історично-духовного образу і до творчого акту свого народу. Той духовний акт, яким народ творить свою культуру, є актом національним: він виникає в національній історії, він має особливу національну будову, він залишає свій відбиток на всіх творах національної культури. Людина може не помічати цього; народ може цього не усвідомлювати. Але це залишається та існує. І є у кожного народу певний ступінь духовної зрілості, на якому він усвідомлює особливості свого національного духу і власної національної культури, та розуміє, що йому дані від Бога Дари і що він сприйняв їх,

засвоїв і своєрідно їх утілює. Тоді нація осягає свій релігійний смисл, а національна культура стверджується на обох (таких, що досі не усвідомлювалися) релігійних коренях.

Питання, яке ми хотіли б порухати здавалося б не є чимось новим. Дуже часто доводиться чути різні висловлювання, думки з цього приводу. Православна культура протягом свого більш як тисячолітнього існування дійсно впливала, виховувала душу нашого народу, формувала його світоглядні цінності. Хтось цю роль сьогодні повністю заперечує. В нас сьогодні свобода віросповідань, свобода думок, а тут Православ'я з його пережитками... Інші думають теж саме, однак не можуть вслух заперечувати духовно-історичну роль в житті українського народу Православної культури, бо ж самі

вийшли колись з того ж самого коріння киево-руського православного світогляду. І дійсно, чи можемо ми сьогодні не тільки думати, але й говорити не озираючись, про те, що Православна культура мала неабиякий вплив на формування українського народу та його самоідентичності? Тут хотіли би розпочати з того, що Церква являє собою таємниче продовження життя Христа, Втіленого Слова, і тому вона ніколи не може бути вузько національною, як і навпаки не може бути широко інтернаціональною. Як і Сам Христос – вона над- національна і вселенська. Внаслідок цього кожний народ, переживаючи на свій особливий лад істини, які проповідуються Церквою, накладає на них свій власний відбиток. По відношенню до українського народу це вірно, так як і по відношенню до всякого іншого народу. Дійсно кожна нація має своє особливе покликання. Найбільш повно це може відобразитися у самоутвердженні і збереженні самоідентичності через Церкву. Тому для того, щоб знати душу кожного народу необхідно знати справжню українську духовність, духовну традицію українського народу, дух, який насичує і животворить українську дійсність і який врешті решт формує все життя і світогляд українця. Носієм цього духу від початків християнства на теренах нашої держави була Православна Церква. І якщо ми сьогодні говоримо про конфесійну толерантність і мир, то ми не повинні відкидати цього правдивого історичного факту. Духом, що оживляє суспільство є Церква і тому у Данила Заточника читаємо: «Не море попихає кораблі, але вітри. Не вогонь творить розкалення залізу, а надув міцний». Десь приблизно так само про цей животворчий елемент, тобто Церкву, сказав Григорій Сковорода: «Не стебло з віттям – є колос, не його солома, не плевели, не верхня шкірка, що одягає зерно, колос – це сама сила, яка вирощує зерно стебло соломі, тіло зерна». Коли цей дух, тобто саму Церкву, покидає народ, так як це силоміць сталося під час комуно-більшовицького режиму, то тоді пропадає і розкладається все видиме, всі установи, все якщо хочте, життя держави стає схожим на паралітика, якщо воно не живиться тими істинами, які проповідував Христос і Його Церква. Народ без своєї Церкви, це всерівно, що і храм без молитви, хай навіть він і стане найцінішою пам'яткою світового значення. В старій Україні не було так. Бо держава, як тіло, з часів рівноапостольних Ольги і Володимира дбала про свій дух – Церкву. Тоді Церква Православна мала всі засоби впливати на свій народ і плекати його, та оберігати від задумів супротивної сили. Нажаль сьогодні в своєму державному українському домобудівництві ми не спираємось на дух і традицію тої князівської епохи Київської Русі-України, яку історики охарактеризували досягненням найвищою святості. Ми блукаємо стежками вигаданих «путів арієвих», збираємо і плекаємо трипільські горщечки, на них відшукуємо християнський символ хреста і будуємо якісь еклектичні ідеї, знову граємося і кохаємося в багатобожжі, навздогін цьому всьому проповідуючи не знати яку українську національну ідею. А варто було б заглянути не в трипільський горщечок, а в найбільш як тисячолітню історію нашої киево-руської державності, для того щоб переконатися в тому, що там зостався наш справжній дух, там виплекана душа нашого народу. Такий народ був здатний народжувати великих мужів із державницьким і глибинним масштабом мислення. В «Слові про Закон і Благодать» митрополита Київського Іларіона знаходимо досить цікаву характеристику князю Володимирі Великому: «Сей славний від славних родився, благородний від благородних, каган наш Володимир... мужеством і розумом успіваючи... землю свою научи мужеством і розумом». Тут ми бачимо, якими прикметами нагороджений великим руським богословом просвітителю держави нашої Володимир Великий: благородністю, мужністю і розумом. Тут слушно було б зауважити, що в народі нашому ця уява про таку керівну верству не

вмирала аж до тих часів, які ми звикли називати часами «великорусского владичества» на наших землях. Так у XVIII столітті «Правильник Рафаїла Заборовського» митрополита Київського для учнів Києво-Могилянської Академії зазначає, що майбутні члени правлячої, світської навіть духовної верстви України мають бути не «тупоумні», не «плути», мають бути і «прекрасної моральності» інакше не принесуть вони ніякої користі ні «вітчизні, ні Церкві». Православна Церква як суспільна інституція в Київській державі дбала про моральний стан народу, навчала його і виховувала на християнських

цінностях. Дух святості і шляхетності панував у всьому. Недарма відносини в Київській Русі-Україні між державою і церквою пізніше охарактеризували історики як гармонійні, такими що перебували в стані симфонії. Тому така ситуація дає змогу Данилу «ігумену землі руської» і паломнику біля Гробу Господнього молитися за князів і княгинь руських, поминати правителів і весь Богом благословенний народ. Православна Церква Київської Русі-України мала неабиякий вплив і на формування суспільної свідомості, стала в повному розумінні цього слова фундатором усіх задумів і починань наших славних пращурів. А все це почалося ще від апостола Андрія Первозванного, який з пророцтва свого святого «подал описаніє всіх духовних украшеній церкви нашея». Із цього опису постала Церква Православна в землях наших. «Так преднаписа Андрій Святий, святий же Владимир як Соломон премудрий, все тоє преднаписаніє ділом совершил». Вся традиція, наша ідентичність і коріння, світ Київської, а потім Козацької Русі і аж до сьогодні був той «світ еже духом водимий» по горах Київських, який створив у своїй уяві богонатхнений апостол Андрій. Цей світ довершували наші рівноапостоли, примножували князі. З думок тих, які тлумачили і переписували у скрипторіях Десятинної церкви та Софії Київської книги, тих які власне розуміли книжний розум, були людьми книжними, з думки преподобного Феодосія Печерського про марноту тлінного, матеріального і про велич небесного – виріс наш національний духовний палладіум – Києво-Печерська Лавра, виросла Свята Софія з її вражаючими мозаїками і фресками, інші храми, монастирі, богословські центри, які відіграли величезну роль у формуванні моралі і культури нашої нації. І як продовження: з думок Петра Конашевича Сагайдачного, Галшки Гулевичівни, святителя Петра Могили повстала Київська Академія. Всі ці творчі задуми можна було творити і реалізовувати тільки з Православною Церквою. Православна Церква в Київській Русі-Україні сформувала своєрідну філософію життя, яку Володимир Мономах назвав мудрістю «страху Божого». Ця філософія була сформована у тодішніх перлинах нашої церковної писемності, тримала у вічній напрузі дух тодішньої державної еліти і була зібрана у різних «Грамотицях», «Поученнях», «Словах», «Ізборниках» і «Патериках». Символи, слова і образи, зосереджені в цій киево-руській літературі були знаряддям масової сугестії і творенням національної душі та самоідентичності українського народу.

У часи нашої бездержавності і здавалося б безнадійного розпуття, безправності і гніту, особливо духовного, Православна Церква Українська стає на захист знедоленого народу. У відповідь на слова Бенедикта Гербеста про нібито «дурну Русь» ми чуємо слова захисту від православного полеміста Герасима Смотрицького, який звертає увагу на образи перш за все національної гідності українського народу і просить князя Олександра Константиновича Острозького: «...завжди перед очима мати також страх і позор того, що ясно народив і світло живив і керував із добrorозум'ям юністю твоєю і багатьом по різних сторонах світу доброго приклада давав, а особливо того, що у правовір'ї невідступно та незмінно чудово сяяв». Якби ми сьогодні мислили такими категоріями, як київські та староукраїнські книжники і намагалися хоча б на крихітку виконати заповіт Ярослава Мудрого, чи хоча б вчитуватися у «Поученіє» Володимира Мономаха, то не блукали б ми по бездоріжжю невизначеності і ідей чужих не приймали б, а самі б їх продукували іншим у настанову. Завжди перед нами стояло питання: Чому так сталося з нами, що ми потрапили в тенета бездуховності, розпусти і морального занепаду? Де ми загубили святість київського княжого періоду? Коли ми перестали слухатися Церкви? Коли ми забули про Бога? Нам може відповісти на це питання Іван Вишенський: «Прелєсть – це єсть вмїсто істини лож содержати і сію нудитися, не сий сущюю, яко сущюю показати». Отож коли ми правду Божу підмінили так званими людськими моральними цінностями і до цього часу це сповідуємо, то ще довго нам прийдеться товктися на місці.